

Programmatoelichting
Concert door 'Les Maximes'

Kristina Wasa van Zweden,
koningin, filosoof, rebel, vrede-stichter, maecenas, bruggenbouwer

Het leven van Kristina van Zweden begon op een wonderlijke manier. Haar vader, koning Gustaaf, hoopte na een aantal mislukte zwangerschappen bij zijn vrouw op de geboorte van een jongen. Het werd een meisje, maar hij besloot haar toch te beschouwen als een zoon. Dus toen zij op 8 december 1626 in Stockholm geboren werd, gaf hij haar weliswaar de vrouwelijke naam Kristina, maar organiseerde hij feest en ritueel zoals die er zouden zijn bij de geboorte van een prins, zoals het uitvoeren van een Te Deum.

Vervolgens voedde hij haar ook zo op.

Echter, toen Kristina nog maar zes jaar oud was, sneuvelde hij op het slagveld en zo werd zij koningin op het moment dat kinderen van nu in groep 3 komen.

Geheel in overeenstemming met vaders plan kreeg zij ook na zijn dood onderwijs als een koningszoon. Na enig basaal onderwijs volgden niet alleen (10 uur per dag) de gebruikelijke lessen over filosofie, godsdienst, politiek, economie en ja, gelukkig ook kunst en muziek, maar werd zij daarbij als een militair opgevoed. Zij leerde schieten, jagen, kreeg (in)spannende sporttrainingen en kwam alles te weten over militaire strategie.

Juist de combinatie van deze vakken en ook gestuurd door haar uitzonderlijke intelligentie, maakte dat zij zich ontwikkelde tot een uiterst zelfbewuste persoonlijkheid met een onderzoekende en kritische geest.

Kristina werd en wordt nog steeds gewaardeerd als filosofe. In de tijd van reformatie en contra-reformatie had ze dan ook een verrassend grote invloed op kerk, politiek, wetenschap en kunst. Zij streed voor godsdienstvrijheid, kwam op voor religieuze minderheden, pleitte voor gelijkwaardigheid van man en vrouw en ook in het algemeen voor gelijke rechten voor ieder mens, ongeacht geloof en cultuur. Het waarom van al deze toentertijd ongebruikelijke deugden, werd niet alleen uit en te na geanalyseerd tijdens haar leven, maar ook daarna tot op de dag van vandaag bekritiseerd en becommentarieerd. Zij is omhuld en tot op zekere hoogte bijna vervaagd door de mist aan onophoudelijke mythes.

Voor dit programma zijn echter vooral haar muzikale eigenschappen van belang.

Stelt u zich voor, dat bij iedere activiteit die Kristina ondernam ook muziek aanwezig was. Al aan het Zweedse hof was er veel muziek aanwezig, leerde zij Franse dansen onder leiding van een Franse balletmeester, ontving zij musici uit verschillende landen en leerde tot op hoog niveau vioolspelen, waarom onder andere de beroemde violist en componist Arcangelo Corelli composities aan haar zou opdragen.

Ook enkele Engelse musici maakten aan het Zweedse hof carrière en hadden invloed op de jongere generatie na hen, waaronder Henry Purcell. Kort voordat Purcell geboren wordt, in 1654, bekeert Kristina zich (haar vader had het Lutheranisme tot staatsgodsdienst uitgeroepen) tot het katholicisme en doet onder andere daarom vrijwillig afstand van de troon. De paus zal haar later dopen met haar nieuwe namen Maria Christina Alexandra.

Zij vertrekt uit Zweden incognito als een graaf naar België waar zij ongeveer een jaar zal blijven en laat haar bekering om politieke redenen in het geheim plaatsvinden in Brussel eind 1654 en later in het openbaar in 1655 in Innsbruck. Zij kende de intelligentsia aldaar en in Holland goed, met name door haar contact met de filosoof René Descartes en zijn vrienden Hugo de Groot en Constantijn Huygens. Tijdens haar verblijf in de toen Spaanse Nederlanden werkte zij o.a. samen met Isaac La Peyrère aan een plan voor een Joods-Christelijke gemeenschap. Zij ontmoette ook Anna Maria Schurman in Utrecht en kan daar Jonkheer Jacob van Eyck hebben ontmoet, de blinde carillonist, organist en blokfluitist die bij de vriendenkring van Descartes en Huygens hoorde.

Kristina reist na haar aftreden veel en is ook lange tijd in Frankrijk waar zij de Académie Française bezoekt en contact heeft met de denkers van die tijd. Misschien is er nog iets van haar frisse intelligente geest blijven hangen. De verlichting breekt door in de 18e eeuw, de wetenschap ontwikkelt zich, aangestuurd door de encyclopedisten, de kunsten slaan nieuwe wegen in, er wordt gediscussieerd over gedurfde filosofieën en er is, opvallend in deze tijd, nieuwsgierigheid én respect voor andere culturen. Er wordt zelfs een boek geschreven over de verschillende religieuze uitingen in

de wereld waar Inca's en Afrikanen op dezelfde manier beschreven worden als de Europese christenen en Joden. (Het zesdelige Franse boekwerk *Ceremonies et Coutumes Religieuses de tous les Peuples Du Monde (...)*, dat op initiatief van de Amsterdamse uitgever J.F. Bernard in 1723-1734 werd gepubliceerd. Er verscheen korte tijd later ook een Nederlandse vertaling.)

Heel opmerkelijk is er zelfs enige compassie met de slaven die verhandeld worden. Iets daarvan vindt men terug in de muziek van Jean-Philippe Rameau, al is het vooral eurocentrische, beschrijvende muziek, alsof het de illustraties zijn van het zojuist genoemde boek.

Men komt ook op voor gelijke rechten van de vrouw. In ieder geval zijn vrouwelijke kunstenaars nu zichtbaar en in Frankrijk zijn dat op muziekgebied vooral de vele professionele danseressen. Zij zijn overigens in de eerste plaats gespecialiseerd in het uitbeelden van verhalen. Zij dansen pantomime. Een zekere Mme Sallé figureert als danseres en choreografe in de ballet-opera's van Rameau. Een van haar beroemdste creaties is de dans van de roos waarin uitgebeeld wordt hoe deze bloem belaagd wordt door de Noordenwind, maar vervolgens door de zuidenwind (Zephyr) wordt gered.

Op deze 'galanterie' volgt een reactie. De 'neef van Rameau' in het gelijknamige verhaal, opgeschreven door Denis Diderot aan het eind van de achttiende eeuw, roept uit:

“Wat we nodig hebben zijn exclamaties, interjecties, suspensies, interrupties, affirmaties en negaties. We roepen, smeken, razen en tieren, kreunen, lachen en huilen zonder er doekjes om te winden. Geen geestigheden, geen epigrammen, geen leuke bedenksels – al die dingen staan veel te ver van de natuur.... Gewone taal en normale uitingen van emotie hebben we broodnodig omdat onze taal zo eentonig en zo weinig geaccentueerd is. De emoties moeten echt uit het hart komen ...” (geschreven tussen 1762 en 1773, vertaald door Nico Lijsen)

Berliner Blau

De nieuwe generatie in Frankrijk roept dus om verandering. Maar u heeft misschien wel opgemerkt, dat datgene waar de zogenaamde jonge neef van Rameau in Frankrijk om vraagt, op dat moment al lang aanwezig is in Duitsland en ook in Italië. De uitbeelding van menselijke emoties vindt men terug in de retorische werken van Johann Sebastian Bach en de gevoelige muziek van Giuseppe Sammartini of Alessandro Scarlatti.

Kristina trekt uiteindelijk definitief naar Italië en zal daar de tweede helft van haar leven doorbrengen, alhoewel ze veel blijft reizen. Altijd is ze omringd door wetenschappers, denkers, kunstenaars en debatteert ze met politici en kerkleiders.

Alessandro Scarlatti wordt haar kapelmeester in Rome en medeoprichter van haar Accademia dell'Arcadia, een plek waar kunstenaars hun nieuwe werken aan elkaar voorleggen en bekritisieren. Scarlatti had grote invloed op andere componisten met name door zijn nieuwe inventies op het gebied van de vocale muziek. Heel opmerkelijk is door zijn toedoen de Siciliano, het Siciliaanse wiegelied, hét prototype geworden voor de gevoelige aria in cantates en passies. (Denkt u maar aan “Erbarme dich” van Bach.)

Kristina of de inmiddels door de Paus gedoopte Maria Christina Alexandra, zou niet alleen Scarlatti, maar ook veel van zijn collega's op weg helpen en een plek geven om zich als kunstenaar of musicus te ontwikkelen. Zij zou bovendien blijven strijden voor humanitaire idealen en geloven in het scherpen van de geest niet alleen door middel van het lezen en bestuderen van boeken, het discussiëren over ethiek en religie, maar dus ook door het veelvuldig beoefenen van muziek.

Aan het eind van haar leven publiceerde zij de 'Maximes', de aforismen waarvan u er nu enkele op het programma ziet staan, bij wijze van filosofische nalatenschap.

Maria Chirstina Alexandra van Zweden stierf op 19 april 1689 in Rome.

Marjolijn van Roon

PROGRAMMA LES MAXIMES

rondom

Kristina Wasa, koningin van Zweden, of Maria Christina Alexandra van Zweden

Welkomst-sinfonia BWV 182: "Himmelskönig, sei Willkommen" - Johann Sebastian Bach
Gedicht 'De Stilte van de wereld voor Bach' - Lars Gustafsson

"Ah, Robin, gentle Robin" - William Cornish (fragment in 'Twelfth Night' van William Shakespeare)

"La nuit ... Puis le jour", *Weidse zachtmoedige landschappen*,
Diminuties over een chanson van Orlando di Lasso - Marjolijn van Roon
!

Maxime Christina van Zweden:
Niemand te gehoorzamen is een groter geluk dan de gehele wereld aanvoeren

Pavane in A - Henry Purcell

Pavane Lachrymae, variaties over 'Flow my tears' van John Dowland - Jr. Jacob van Van Eyck

Pavane in a - Henry Purcell

Maxime Christina van Zweden:
We moeten nooit iets geloven, waaraan we niet hebben durven twijfelen

Ballet-opera 'Les Indes Galantes' - Jean-Philippe Rameau: -
Ritournelle

-Entrée des quatre Nations dans la cour d'Hébé
-Air Polonois

-Premier air des fleurs
-Air vif pour Zéphire et la Rose
-Gavotte pour les Fleurs

-Air pour les esclaves Africaines
-Rigaudons

-Danse du grand calumet de paix exécutée par les sauvages

Maxime Christina van Zweden:

We moeten het verleden vergeten, het heden verdragen of er van genieten en ons overgeven aan de toekomst

'Siciliano' uit Concerto in F - Guiseppe Sammartini

Trio in D - Luigi Boccherini

Allegretto comodo assai , Menuetto , Adagio, Rondo

Maxime Christina van Zweden:

Misschien heeft men gelijk als men jeugd een koorts noemt, maar ik zou willen dat die koorts mijn hele leven duurt ook al zou ik daarmee in een droom zijn

Concerto a-klein - Alessandro Scarlatti

Allegro, Largo, Fuga, Largo, Allegro

Gedicht "Mijn graf valt nog nergens te bekennen" - Lars Gustafsson

"Andante' uit Tweede Brandenburgs Concert BWV 1047 - Johann Sebastian Bach

Genoemde of gespeelde componisten e.a. rondom
Christina van Zweden:

Luigi Boccherini 1743 - 1805

Denis Diderot 1713 - 1784

Guiseppe Sammartini - 1695 - 1750

Jean-Philippe Rameau 1683 - 1764

Johann Sebastian Bach 1685 - 1750

Jacques Martin Hotteterre- le Romain 1674 - 1763

Alessandro Scarlatti 1660 - 1725

Henry Purcell 1659 – 1695

Christina van Zweden 1626 - 1689

Giacomo Carissimi 1605 - 1674

Constantijn Huygens 1596 - 1687

Jr Jacob van Eyck 1590 - 1657

William Shakespeare 1564 - 1616

John Dowland 1563 - 1626

Orlando di Lasso 1532 - 1594

William Cornysh c.1465 – 1523